

KNB-congres
 'Goed of fout, min of meer:
 grip op ethiek en integriteit'

‘Voed de goede wolf’

Ethiek en integriteit zijn onlosmakelijk verbonden met het beroep van de notaris. Hoe vergroot je je morele weerbaarheid? Hoe word je je bewust van wat goed of fout is? En wat doe je als het niet zo duidelijk is?

TEKST Wilma van Hoeflaken | BEELD Truus van Gog

‘Een cliënt wiens bv failliet is, wil een nieuwe bv oprichten met vrijwel dezelfde naam. Voorlopig is niet hij, maar zijn vader de directeur-groootaandeelhouder. Kan dat?’ vraagt Nick van Buitenen, de nieuwe voorzitter van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB). ‘Dit zijn zaken waarover je met elkaar moet praten. Je moet doorlopend in gesprek zijn over dit soort dilemma’s.’ Scheidend KNB-voorzitter Jef Oomen is het met zijn opvolger eens. ‘Integriteit is een kernwaarde van het notariaat. Dat moeten we de samenleving laten zien. Het is niet zo dat we óók iets aan integriteit doen. Nee, we zijn er voortdurend mee bezig.’ Onder leiding van dagvoorzitter Anouschka Laheij praten Van Buitenen en Oomen over ethiek en integriteit in het

notariaat. Hun gesprek vindt plaats in de Kromhouthal in Amsterdam, waar de KNB zijn jaarcongres houdt. Zo’n zevenhonderd (kandidaat-)notarissen en belangstellenden, onder andere van de Belastingdienst en de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants, wonen het congres bij.

KOOPMAN OF DOMINEE

Edgar Karssing, universitair hoofddocent beroepsethiek en integriteitsmanagement aan Nyenrode Business University, vertelt over een opa die aan zijn kleinzoon een verhaal vertelt over twee wolven. ‘Een wrede, foute, oneerlijke wolf en een empathische, sympathieke wolf, die het goede wil doen.’ Welke wolf wint, wil de kleinzoon weten. De opa antwoordt: ‘De wolf die jij voedt.’

De twee wolven, die in ieder mens wonen, zijn de rode draad in Karssings verhaal. Hij komt

ze tegen bij Adam Smith, die *The wealth of nations* schreef. In deze ‘bijbel van het kapitalisme’ betoogt Smith dat iedereen de vrijheid moet hebben om rationeel voor het eigen belang te gaan op economisch gebied. Maar diezelfde Smith schreef ook *The theory of moral sentiments*, waarin hij stelt dat het najagen van economische belangen niet betekent dat mensen gevoelloos, egoïstisch en inlevingsloos worden. ‘Hoe passen die twee bij elkaar, winst en ethiek?’ vraagt Karssing. ‘Is het de koopman of de dominee?’ In het notariaat komen deze twee rollen beide voor; de notaris in zijn publieke ambt en de notaris als ondernemer. Hoe gaat de notaris om met integriteit? Karssing citeert Ien Dales, die als minister van Binnenlandse Zaken ooit zei: ‘De overheid is of wel of niet integer. Een beetje integer kan niet.’ Nog een citaat: George Bush die in de Enron-tijd zei: ‘*All investment is an act of faith, and faith is earned by integrity.*’ Dat vertrouwen is belangrijk, stelt Karssing. ‘Vertrouwen is een centraal begrip in de rechtsstaat. Het kapitalisme, het notariaat,

In de praktijk van alledag is goed en fout lang niet altijd zo zwart-wit

ze kunnen alleen bestaan als we elkaar vertrouwen. En dat vertrouwen krijg je door integriteit.'

Dat zal iedereen beamen. Integriteit betekent dat je niet fraudeert, dat je niet corrupt bent. Maar in de praktijk van alledag is goed en fout lang niet altijd zo zwart-wit. 'Hier komt het morele kompas in beeld', zegt Karssing. 'Hoe komen we tot uitlegbare conclusies?' Zijn advies: 'Blijf met elkaar praten over dilemma's. Integriteit vereist zorgvuldigheid, uitlegbaarheid en standvastigheid.'

ONDERBUIKGEVOEL

In de dagelijkse praktijk kan het lastig zijn om te bepalen wat wel of niet juist is. Het 'onderbuikgevoel' is belangrijk, dat is een opmerking die geregeld terugkomt. Juist niet, vindt rechtsfilosoof Iris van Domselaar. 'Het onderbuikgevoel volgen, daar ben ik geen fan van. Ik wil pleiten voor beroepsethiek vanuit de rechtsstaat, dus aanknopen bij de kaders van de rechtstaat.' Van Domselaar, directeur van het Amsterdam Centre on the Legal Professions, is een van de deelnemers aan een paneldiscussie. De andere deelnemers zijn Karssing, Boudewijn Waaijer, hoogleraar notarieel recht aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, en Nora van Oostrom-Streep, executive manager Law Firm School.

'Speelt jullie persoonlijke geweten een rol in je dagelijkse werk?', informeert Laheij. Er wordt gerefereerd aan de Belgische notaris die geen huwelijkse voorwaarden wilde maken voor een homostel. Waaijer zegt: 'Ik zou me niet gelukkig voelen bij het passeren van een akte voor een vereniging met een idioot doel.' Van Oostrom-Streep vertelt over de notaris bij wie zij huwelijkse voorwaarden ging maken. De man raadde haar de huwelijkse voorwaarden af met de woorden 'je eindigt straks achter de wasmachine'. 'Die wilde mij beschermen.' Van Oostrom-Streep vindt: 'Je moet je niet te snel een oordeel aanmatigen over wat goed is en wat niet.'

GEWETEN

Laheij vraagt: 'Kunnen er rechtsregels zijn die in strijd zijn met je eigen geweten?' Van Domselaar zegt: 'Het gaat niet per se om de letter van de wet, maar om de geest van de wet. Dat speelt bijvoorbeeld bij fiscale transacties waarmee notarissen te maken hebben.' Karssing vertelt over 'moresprudentiesessies'

in de accountancy. 'Die gaan over de uitwerking van de moraal.' Van Oostrom-Streep vindt dat een goed idee. 'Je leert mensen nadenken: wat is mijn beoordelingskader en waarom is dat zo?' Van Domselaar: 'Dat is belangrijk, want intuïties moeten niet zomaar een gevoel zijn. Ze moeten gevormd zijn.'

En wat doet de notaris als ouderen hun vermogen overhevelen om zelf zo min mogelijk te hoeven bijdragen aan kosten voor langdurige zorg? Waaijer: 'Ik wijs mijn cliënten niet op alle gaten en kieren, maar had de wetgever de spelregels niet moeten veranderen?' Ook de zaal mengt zich in de discussie. Duidelijk is dat dit een onderwerp is waarover binnen de beroepsgroep uiteenlopende opvattingen bestaan. Karssing: 'Hier zien we de koopman en de dominee.'

PROFESSIELE SCEPSIS

Journalist Jan Tromp, die samen met Pieter Tops het boek *De achterkant van Nederland* schreef, vertelt over de verstrengeling van de onderwereld en de bovenwereld. Tromp vertelt over Noord-Brabantse burgemeesters die hij interviewde. Zij spraken over hun auto die 'zomaar' in brand vloog en over een stadhuis dat afbrandde. Over bedreigingen en intimidaties – een burgemeester moest zelfs in het buitenland onderduiken. Over ambtenaren die bij aanbestedingstrajecten tonnen achterover weten te drukken, zodat zij ondanks hun bescheiden inkomen in staat zijn een 'jubelton' aan hun kind te schenken en zich een tweede huis in Hongarije kunnen permitteren. Er is een burgemeester die elke twee weken drie wietplantages oprolt. Helpt dat? 'Hij doet het om aan de burgers te laten zien dat hij het door heeft en dat hij zich er niet bij

‘U moet professionele scepsis aan de dag leggen. Laat u niets op de mouw spelden’

neerlegt.’ Maar diezelfde burgemeester komt collega’s uit naburige gemeenten tegen die met een uitgestreken gezicht beweren dat wietplantages in hun gemeente niet voorkomen, en bedreigingen en intimidaties evenmin. ‘Er wordt weggekeken’, hoort Tromp van verschillende bestuurders. De Noord-Brabantse commissaris van de koning, Wim van de Donk, spreekt van ‘de georganiseerde criminaliteit versus de ongeorganiseerde overheid’. De verstrengeling van de onderwereld en de bovenwereld ondermijnt het maatschappelijk bestel, stelt Tromp. Hij houdt de notarissen

voor dat al dat zwarte criminele geld ‘omhoog’ moet, richting bovenwereld. Het komt langs makelaars, advocatenkantoren, notarissen. Leveren zij daar een bijdrage aan? Kijken zij weg? Hoe zit het met hun morele kompas? Tromp citeert Johan Cruijff: ‘Je gaat het pas zien als je het door hebt.’ En voegt eraan toe: ‘U wordt geacht het door te hebben.’ Tromp adviseert de (kandidaat-)notarissen: ‘U moet professionele scepsis aan de dag leggen. Laat u niets op de mouw spelden. Vraag door. U moet meedoen aan het publieke debat.’

samenleving. ‘Het zorgt voor een kloof. De elite komt overal mee weg, denken mensen. Die straffeloosheid vinden mensen heel erg.’ Luyendijk keek als antropoloog naar de financiële sector. Hoe kijkt hij naar het notariaat? Volgens Luyendijk is de manier waarop het notariaat naar zichzelf kijkt belangrijk. Is notaris een professie, of is het *job*? ‘Als je het notariaat als een product behandelt, krijg je dat amorele. Het is anders wanneer je het notariaat ziet als een goed.’ Het notariaat heeft die keuze nog, denkt Luyendijk. ‘Je kunt als

Op het congres waren zeven verschillende workshops te volgen in twee rondes. Deze waren:

- Anke Brockmöller: Haal meer uit je bestaande werkrelatie
- Frans Meijer: Kennismaken met interview
- Iris van Domselaar: De moedige jurist in alledaagse context: een (on)alledaags verschijnsel?
- Edgar Karssing: Trotse verhalen;
- Boudewijn Waaijer: De notariële kernwaarden in de praktijk
- Miranda Visser en Evelien Bremer: Stap in de wereld van de bestrijding van ‘white collar crime’
- Muel Kaptein: Hoe integreer ik integriteit op kantoor?

KLOOF

‘Een amoreel perspectief kan tot immorele uitkomsten leiden’, zegt journalist Joris Luyendijk, die geïnterviewd wordt op het KNB-congres. ‘Mensen doen iets wat binnen de grenzen van de wet valt. Het mag van de wet. Maar de uitkomst is immoreel.’ Dat is ondermijnend voor het vertrouwen in een

Workshop: Bestrijding van ‘white collar crime’

Miranda Visser en Evelien Bremer, acquisiteurs in het intelligenceproces van de FIOD, beginnen hun workshop met een filmpje over de Klimopzaak, de grootste fraudezaak die ooit voor de rechter kwam. Op 13 november 2007 deed de FIOD gelijktijdig op 54 adressen invallen inzake vastgoedfraude bij het Bouwfonds en bij Philips Pensioenfondsen. Vóór het zover kwam, was achter de schermen al heel wat werk verricht. De zaak kwam aan het rollen dankzij een alerte medewerkster van de Belastingdienst, die lucht kreeg van nepfacturen en vage bv’tjes. Bij de Klimopzaak bleken meer dan 80 bedrijven betrokken te zijn. Er bleek 250 miljoen euro verduisterd te zijn. ‘Niet alles wat normaal lijkt, deugt per se’, stelt Visser. ‘Zo werd in de Klimopzaak bijvoorbeeld

beroepsgroep beter remmen voor de bocht', waarschuwt hij. 'Daarmee voorkom je dat je over een paar jaar terugkijkt naar deze tijd en zegt: hadden we toen maar de hakken in het zand gezet.'

De zaal mengt zich in de discussie. Iemand van de Belastingdienst zegt zich zorgen te maken. 'Er vinden transacties plaats die het systeem ondermijnen. Dat de notaris dit niet onderkent, geeft te denken.' Een notaris zegt: 'Wij hebben een geheimhoudingsplicht. Regel één is dat we niets zeggen. Pas als we constateren dat het fout zit, moeten we het melden. Dat moet niet omslaan naar de andere kant.' 'Maar maak het jezelf niet te gemakkelijk', vindt Luyendijk. 'Jullie bestaan dankzij de rechtsstaat. Als er dingen gebeuren die de rechtsstaat ondermijnen, moet je daar niet voor weglopen.' ■

gewoon btw-aangifte gedaan. Ogenschijnlijk was er niets mis.' Witteboordencriminaliteit is vaak moeilijk te herkennen en hetzelfde geldt voor de witteboordencrimineel. Uit onderzoek onder honderden veroordeelden blijkt dat het in 85 procent van de gevallen een man is met een gemiddelde leeftijd van 41,7 jaar en een gemiddeld jaarinkomen van 32.000 euro. Dat biedt weinig houvast.

Herkennen notarissen witteboordencriminaliteit? Wat doen ze bijvoorbeeld als de cliënt zegt dat de financiële afhandeling van een transactie al buiten de notaris om heeft plaatsgevonden? Geven ze dit door aan FIU (Financial Intelligence Unit), waar vermoedelijke witwastransacties gemeld moeten worden? De deelnemers aan de workshop stemmen op hun smartphone: 3 procent meldt het zonder meer, 3 procent meldt het absoluut niet, voor

94 procent hangt het besluit om wel of niet te melden af van de verklaring van de cliënt. 'Het hangt ook af van de verhouding tussen de personen, of het bijvoorbeeld familieleden zijn', merkt een notaris op. 'En van de omvang van de transactie', vindt een ander. Bremer en Visser geven een overzicht van witwastypologieën, zoals geld rondpompen met veel overboekingen of transacties die niet in verhouding staan tot de inkomsten. Bremer vertelt dat er een 'bak' is met ongebruikelijke transacties. Zodra een notaris of accountant een melding doet, kan er een 'hit' zijn en wordt de ongebruikelijke transactie een verdachte transactie. Ze doet een beroep op de notarissen. 'U bent onze oren en ogen in de maatschappij.'

Workshop: De moedige jurist

De moedige jurist in alledaagse context: een (on)alledaags verschijnsel? Zo heet de workshop van Iris van Domselaar, rechtsfilosoof en directeur van het Amsterdam Centre on the Legal Professions van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam. Als voorbeeld van een moedige jurist noemt Van Domselaar de rechter die zijn geweten liet spreken in het Leeuwarder Arrest uit 1943. Het hof draaide een straf voor een dief terug van negen maanden naar vier maanden, de lengte van het voorarrest. Zo kwam de man meteen vrij en hoefde hij niet naar 'Kamp Erica', waar de Duitsers een verschrikkelijk regime hanteerden. 'Zóó moet het', schreef de illegale pers. De rechter werd direct ontslagen. Het bekendste voorbeeld van een moedige jurist in Nederland is misschien wel Rudolf Cleveringa, hoogleraar rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden. Cleveringa hield op 26 november 1940 een openbare protestrede tegen het ontslag van Joodse collega's. Cleveringa werd gearresteerd en gevangen gezet. Van Domselaar vertelt over 'de schaal van Cleveringa' bedacht door schrijver en jurist Maarten Asscher. Op die schaal, van 1 tot 100, zou de moed van juristen gewaardeerd kunnen worden. 'Risico hoort bij moed', stelt Van Domselaar. 'Moed is denken of handelen waarbij een dreigend gevaar het hoofd wordt geboden voor een hoger ethisch doel.'

Hoe moedig is de jurist, in dit geval de notaris, onder alledaagse omstandigheden? De discussie maakt duidelijk dat moed in de alledaagse praktijk vaak moeilijk te herkennen – en dus te waarderen – is. Neem de klokkenluiders, voor wie doorgaans weinig waardering is. 'Moedig gedrag is vaak niet prettig voor de omgeving.' Van Domselaar legt uit welke psychologische aspecten een rol spelen. Mensen vinden het pijnlijk om afgewezen te worden door de groep (een risico) en houden niet van financieel verlies (ook een risico). Maar ze mijden ook ego-pijn: dat is de pijn die we voelen als we ambivalent zijn over ons gedrag. Het idee van vieze handen maken, vinden we niet fijn, we willen een goed zelfbeeld. Maar moed is nodig, stelt Van Domselaar. 'Het is geen garantie voor menselijk geluk, maar wel noodzakelijk voor een standvastige rechtsstaat.'